

Uppsatser

FREDRIK THOMASSON

32 PISKRAPP VID QUATRE PIQUETS

Svensk rättvisa och slavlagar på Saint Barthélemy

Slaven Jean-Pierre anklagades år 1802 för att ha slagit en vit man vid ett gatubräk i Gustavia, huvudstaden i Sveriges väst-indiska koloni Saint Barthélemy. Vittnen menade att det snarare var den vite mannen som attackerat Jean-Pierre, som då hade försvarat sig. Men eftersom det var strängt förbjudet för slavar att lägga hand på vita dömdes Jean-Pierre för sitt uppstudsiga beteende och sina ”intentioner”.¹ Domstolens fem svenska medlemmar var dock inte överens om hur många

piskrapp han hade förtjänat och efter röstning räknades ett medelvärde fram. Praxisen att välja det lägre straffet vid oenighet gällde inte när det som ibland kallades ”coloniallagen” tillämpades. Jean-Pierre piskades för att statuera exempel 32 gånger vid quatre piquets, dvs. uppspänd mellan fyra pålar på marken.

Sverige avskaffade trældomen på 1300-talet men blev 1785 i och med förvärvet av Saint Barthélemy en slavnation. Från

Adolph Fredric Hansen	voterar för	40:
Carl Fischer		40:
And. Bergstedt		25:
Carl Decker		25:
Gouvenneur		30:
		<u>5. / 160 / 32. %</u>

Utdrag ur domstolsprotokollet där slaven Jean-Pierre anklagas för att ha slagit en vit man i samband med ett gatubräk år 1802 i huvudstaden Gustavia i den svenska kolonin Saint Barthélemy i Västindien. Domstolens fem svenska ledamöter kunde inte komma överens om hur många piskrapp som skulle utdelas och istället för att döma till det lägre straffet adderade man piskrappen och delade summan med ledamöternas antal. Jean-Pierre straffades följaktligen med 160 slag dividerat med 5, dvs. 32 piskrapp. Bildkälla: Archives nationales d’outre-mer, Aix-en-Provence.

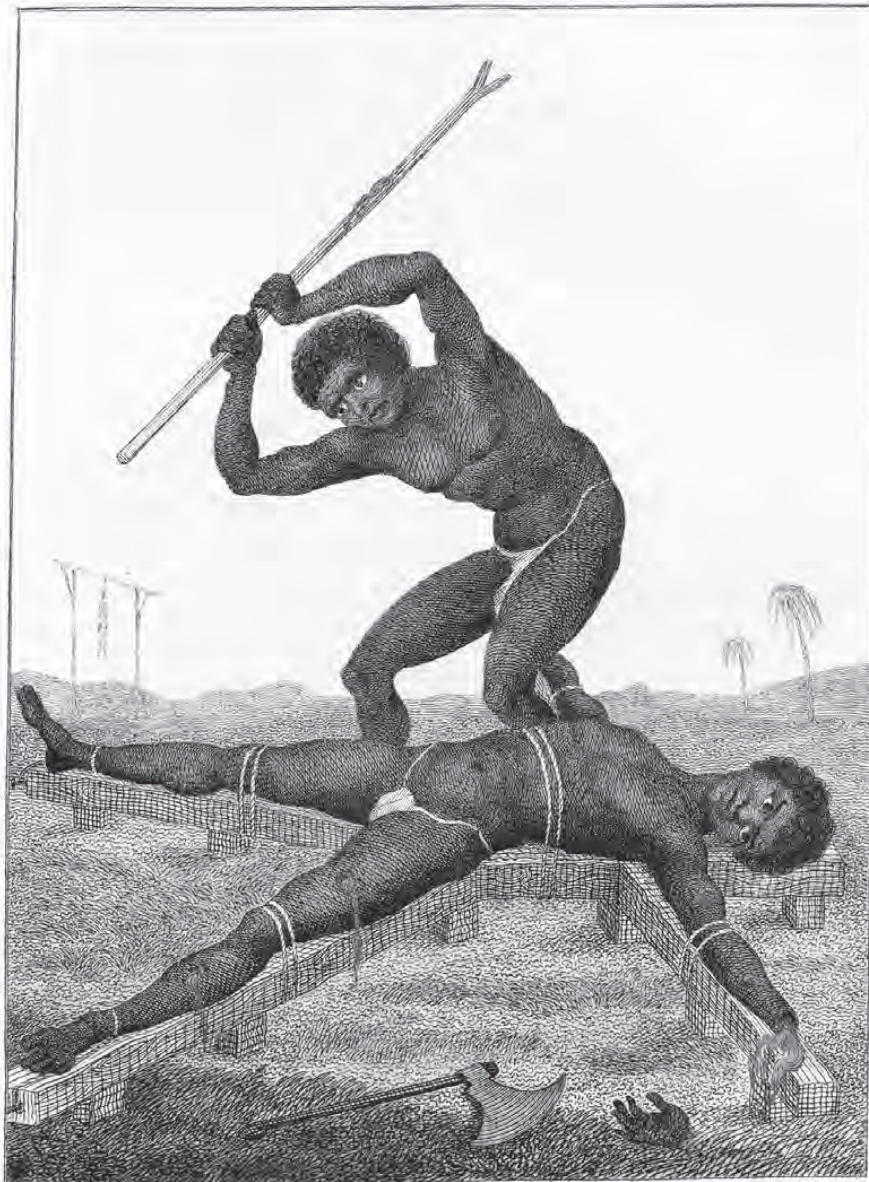
Stockholm inskräpades att svensk lag gällde men de lokala styresmännen insåg snart att 1734 års lag inte räckte för att reglera ett slavsamhälle. Saint Barthélemy tillfällige guvernör Pehr Herman Rosenstein införde i juni 1787 en förordning som i detalj reglerade slavars och fria svartas – så kallade fria kulörta – liv. Förordningen proklamerades på engelska och franska, någon svensk översättning tycks inte existera. Den var en förkortad och något omarbetad kopia av en fransk förordning från 1783, en del av de franska slavlagarna som ofta kallas *code noir* – den svarta lagen.

Följande artikel handlar om hur ett blandat juridiskt system utvecklades och tillämpades i den nya kolonin. Det finns begränsad forskning kring Saint Barthélemy. Debatten kring svensk inblandning i den transatlantiska slavhandeln är symptomatisk. Många teorier, ständiga upprepningar av gamla fakta, men ingen ny forskning. Jag är till exempel den förste forskare som systematiskt undersökt protokollen från Saint Barthélemys svenska domstol. Det svenska myndighetsarkivet, ca 325 volymer som omfattar den svenska tiden 1785–1878, är bevarat i de franska kolonialarkiven – Archives nationales d'outre mer – i Aix-en-Provence. Arkivet är i delvis mycket dåligt skick och är stängt för forskning. Dock är ca hälften av arkivet mikrofilmatiserat och jag är ansvarig för ett projekt vars mål är att digitalisera de återstående delarna.

Om man vill hävda att det finns en minnesförlost kring svensk kolonial historia – en angelägen diskussion men utanför denna artikels räckvidd – är det

Slavar bestraffades som bilden visar vanligen av andra slavar. På svenska Saint Barthélemy var avrättningsmetoden halshuggning för både slavar och fria. De vanligast förekommande kroppsstraffen för slavar var piskning med den s.k. "negerpiskan" eller "karbasen". Avrättningen på bilden är nedtecknad av den brittiske officeren John Stedman, som deltog i kriget mot de upproriska slavarna – maroonerna – i den holländska kolonin Surinam. John Stedman, "Narrative, of a five years' expedition, against the revolted negroes of Surinam..." (London, 1796). När en svensk förkortad upplaga av Stedmans bok – men utan bilder – publicerades år 1800 skrev utgivaren och översättaren Samuel Ödman i sitt förord: "Öfversättaren föreställer sig, at de fläste läsare skola anse många här förekommande och emot Surinams slavar utöfvade grymheter öfverdrefna, naturstridiga, omöjliga. Men en så tröstelig tanke vågar han dock icke understödja. De underrettelser han äger om Holländares och Ängelsmäns sätt att handtera sina slafvar på Wästindiska öarna, gifva sammanlagde en tafla, som gör desse olyckliga varelsers medfart på Surinam för ingen del otrolig." Detta är ännu ett exempel på att den som i Sverige omkring år 1800 ville informera sig om slaveriet hade rikliga möjligheter till detta. Bildkälla: Uppsala universitetsbibliotek.

viktigt att understryka att det alltid har varit möjligt att informera sig om tillståndet i besittningarna. Den som i Sverige några år efter maktövertagandet på Saint Barthélemy ville veta hur rättvisa skipades där, kunde – då som nu – enkelt hitta uppgifter. Den svenske naturforskaren Bengt A. Euphrasén besökte kolonin under slutet av 1780-talet och hans bok om Saint Barthélemy från 1795 innehåller en detaljerad skildring av rättssystemet. Ter-

men "neger" användes ofta synonymt för slav under denna tidsperiod:

Lagen, hvarefter alla saker dömdes och afgjordes, var den Svenska; några saker gifvas dock, som dömmas efter VestIndisk lag, eller

öfverenskommelse med kringliggande Öar och efter Granne-sämja. ... *Lagen*, efter hvilken Negrarne straffas, hade nästan hvar och en ägare sin egen; han äger rättighet, at handtera sina slafvar efter behag och samvete.

Den ”VestIndiska lagen” Euphrasén beskriver var slavlagarna och ett antal mer eller mindre explicita regler som reglerade slavar och fria svartas liv i den karibiska övärlden. Hur dessa behandlades i rättsligt hänseende är artikelns fokus. Enligt Euphrasén blev Jean-Pierre piskad ungefär så här:

Den brottslige läggas framstupa på jorden, bindes med händerna fast vid hjulet under en Canon, fötterna utsträcker och fastbindes vi 2:ne pålar, som blifva nedslagna uti jorden, kläderne blifva borttagne, at kroppen blifver bar, den som skall slå honom, har en piska med kort skaft; men snärten och smällen är 6 eller 7 alnar lång; han ställer sig på något afstånd och med piskan slår knäppsmällar på slafvens bara kropp; hvarje slag smäller som et pistol-skott och stora skin- samt köttstycken följa ofta med ifrån kroppen; Slafven får uthärda 30, 50 eller 100 sådane slag, alt efter större eller mindre brott.²

Lagstiftning och domstol

Att förstå rättspraxis på Saint Barthélemy utifrån svenska förhållanden är dömt att misslyckas. Jämförelser med omkringliggande kolonier är mer givande eftersom det svenska styrelseskicket på många områden var kopierat från danska och holländska öar i Västindien. Några grundläggande ekonomiska och geografiska förutsättningar är också viktiga. Saint Barthélemy är en liten ö, ca 21 km², och eftersom den lider brist på vatten kunde den aldrig bli en plantageekonomi. Vid Sveriges tillträde var befolkningen ca 700 invånare. En handelsboom under krigen

som följde på den franska revolutionen ledde till en snabb befolkningsökning. Huvudstaden Gustavia var med sina ca 5 000 invånare år 1800 Sveriges femte till sjätte största stad, dvs. ungefär av Uppsalas storlek. Av öns omkring 6 000 invånare decennierna kring år 1800 var ca hälften slavar och fria svarta. Slavbefolkningen var huvudsakligen sysselsatt i småskaligt jordbruk eller som tjänstefolk, hantverkare, hamnarbetare och sjömän.

Regeringen i Stockholm hade vaga idéer om vad som krävdes för att styra en västindisk koloni. Instruktionen till den förste guvernören var tydlig med att det var nödvändigt att anpassa sig till den rådande situationen, även i rättsliga frågor: ”Commendanten äger uti [juridiska förhållanden att] föreslå men ej besluta och emedlertid hållre låta sakerne förblifva uti sitt gamla skick och sådane som de varit under Kongl. Franska regeringen, än af eget bevåg göra nyheter, till utgången ovissa, för den lydande sällan behagelige.”³ Mot bakgrund av de långsamma kommunikationerna gavs ämbetsmännen snart omfattande lagstiftande befogenheter. Även om nya lagar och regler i princip behövde bekräftelse från Stockholm blev de ändå genast giltiga när de proklamerades på ön. Införandet av den svenska versionen av code noir kan ses dels som en ny brutal aspekt på svensk rättsskipning när man anpassade sig till atlantiskt slaveri, dels som en bekräftelse av den på Saint Barthélemy redan gällande franska och västindiska rättspraxisen.

Domstolens sammansättning var något skiftande under öns första svenska

decennier, men normalt bestod den av fem till åtta medlemmar, däribland vanligtvis tre till fyra svenskar: guvernören, justitiarien (domaren) och andra ämbetsmän. Tanken tycks ha varit att justitiarien skulle vara juridiskt utbildad. Så var dock inte alltid fallet. Förutom dessa fanns det tre eller fyra ledamöter från öns kosmopolitiska köpmanna- och jordägande klasser. Kriterierna för val till domstolen var frihet och innehav av egendom. Trots detta kunde fria svarta inte väljas till medlemmar av domstolen och när detta diskuterades i Stockholm 1812 avisades förslaget med argumentet: ”Att utesluta ifrån rösträttighet även de frie couleurte, som äga hus eller besitta jord, synes väl vara obilligt [orättvist]; men kanske fordrar Västindiens allmänna bruk för det närvarande detta avseende, och en avvikelse därifrån skulle, om den ock ej förorsakade alla de gruvligheter som på S:t Domingo [Haiti], i tidens lopp möjligen föranleda därtill att all fast egendom komme i frie couleurtes händer.”⁴

Att låta fria svarta deltaga i styrelsen av kolonin var alltför kontroversiellt, hotet från revolutionen på Haiti var ständigt närvarande och användes i avskräckande syfte för att undvika att ge efter för kraven från slavar och fria svarta. Först 1822 kunde fria svarta väljas till medlemmar av öns styrelseorgan.

Vanligtvis var domstolens valda ledamöter svensk-, fransk- eller engelsktalande handelsmän. Det var inte ovanligt med motsättningar mellan de olika grupperna. Domstolsprotokollen är normalt tresprå-

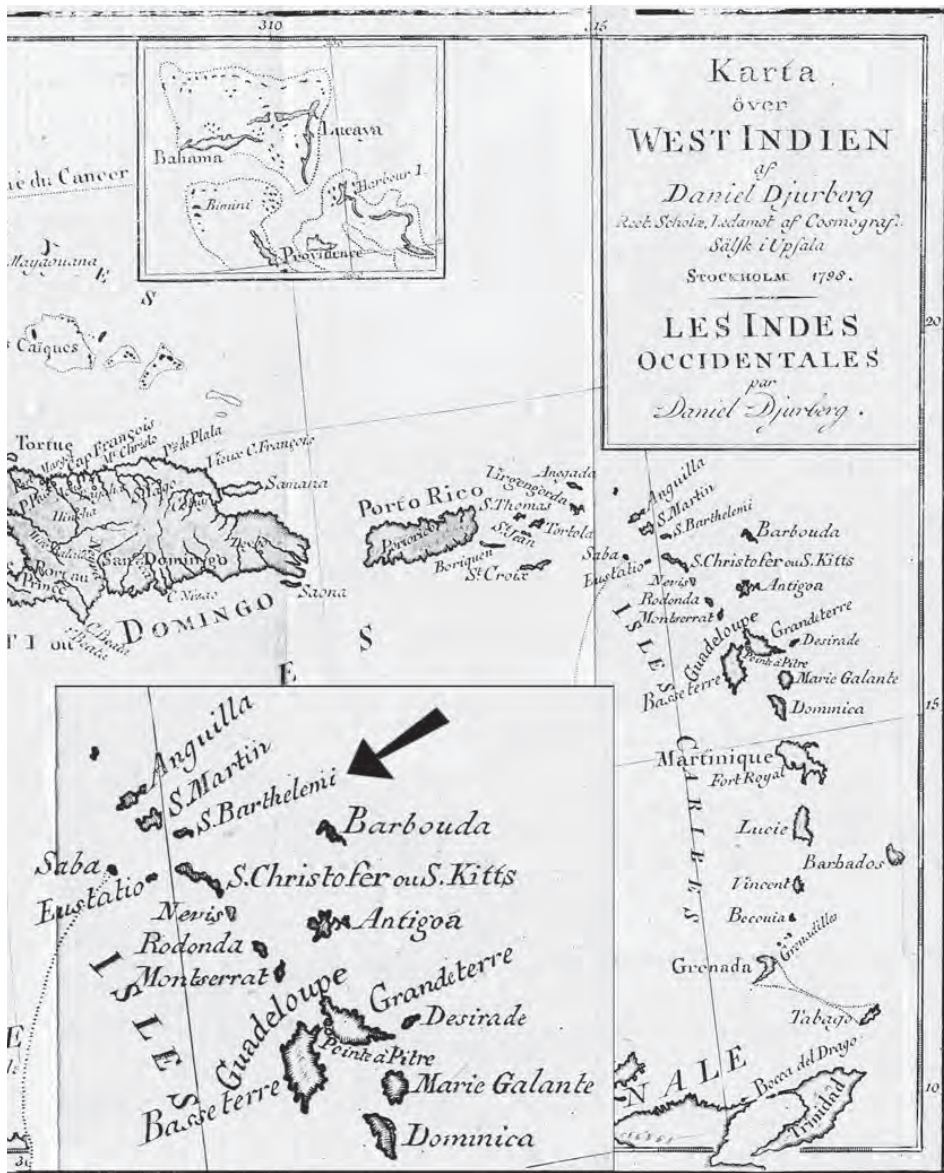
kiga. Vittnesmål kan till exempel vara på engelska, domstolens överläggningar och domskäl på svenska och utslaget på franska.

Ett problem när man försöker förstå rättskipningen på Saint Barthélemy är att det är omöjligt att överblicka rättsläget. Blandningen av svensk lag, lokala förordningar och proklamationer, och mer eller mindre uttalad sedvanerätt, gör det ofta svårt att förstå hur domstolen resonerar. Detta liknar situationen på de danska öarna i Västindien där den *Danske Lov* i princip gällde. När det fanns lokala föreskrifter tog de dock överhanden och situation blev med tiden kaotisk: ”Den vestindiske lovgivning havde derfor omkring 1830 antaget karakter af en uigennemtrængelig jungle af koloniplakater, guvernementsbestemmelser, publicerede og ikkepublicerede kgl. anordninger.”⁵

Ett angeläget forskningsprojekt vore att samla alla svenska förordningar och proklamationer som finns spridda i olika arkiv. Domstolen skapade ofta nya förordningar i direkt anslutning till rättsfall för att stävja nya brott eller reglera förändrade förhållanden. De första femton årens domstolsarbete går inte att följa eftersom en stor del av kolonins dåtida arkiv sannolikt förstördes under den brittiska ockupationen av ön åren 1801–1802. En del förordningar trycktes dock retroaktivt i öns tidning, *The Report of St. Bartholomew*, som började publiceras 1804. Vid flera tillfällen anges att man trycker lagarna för att de inte längre är ihågkomna eller respekterade. Detta gäller även öns version av code noir: ”As the following Ordinance is of a very old Date

Karta över Västindien från 1798 ur Daniel Djurbergs bok "Bihang till utförliga geografien" (Stockholm, 1802). Den infällda detaljen visar Saint Barthélemys närområde. Den svenska kolonin ligger mellan öarna Saint Martin och Saint Kitts.

Västerut ligger de danska öarna Saint Thomas, St Croix och St Jean
 och i sydväst de holländska kolonierna Saba och Eustatio.
 Bildkälla: Uppsala universitetsbibliotek.

[1787], but Still a Standing Law of the Island, We think usefull, if not necessary to make the same a little better known, than daily experience proves it to be.”⁶ Att det brast i kunskaper om gällande lagar på ön är uppenbart i många fall. Även domstolen och dess medlemmar var ibland frågande om vilka, och hur lagar och förordningar skulle tillämpas. Ett bevis på graden av osäkerhet inför det egna rättslaget är ett frågeformulär från 1802 då justitiarien sammanställde 67 frågor kring styrelseskicket på den närliggande danska ön St. Thomas och en sekreterare skickades dit för att få svar på enkäten. En stor del av frågorna berör lag och rätt och be-

handlingen av slavar och fria svarta. Som antytts ovan var de fria svartas ställning i Karibien närmare slavernas än de vitas. Deras frihet var mycket annorlunda de vitas frihet, något St. Thomasenkäten gör tydligt: ”11. Kan en fri Couleurt på något sätt förvärka sin frihet så at han säljas till slaf?” Många fria svarta var frigivna slavar och deras frihet var ofta villkorad. Code noir stipulerade speciella straffsätser för fria svarta och justitiarien på Saint Barthélemy var nyfiken på hur dessa var utformade i de danska kolonierna: ”12. Kan en fri Couleurt beläggas med hudflängling eller piskning i andra händelser än där den hvita därmed belägges?”

”Utsigten af staden Gustavia på ön St: Barthélemy”. Vy av huvudstaden Gustavia från ca år 1800. Staden, som grundades av de svenska kolonisatörerna, växte från några tiotal invånare 1785 till runt 5 000 år 1800, vilket gjorde Gustavia till en stad av Uppsalas storlek. Under högkonjunktur kunde hundratals mindre och större skepp trängas i hamnen och på redden. Till vänster i hamnen repareras fartyg, och i förgrunden till vänster finns en grupp svarta personer, sannolikt slavar, som tycks ta en paus i arbetet. Bildkälla: Uppsala universitetsbibliotek.

En idyllisk och ofta publicerad bild från början av 1800-talet av kajen i Gustavias hamn. Notera dock de två svarta sammankedjade männen som bär varor på sina huvuden och den vite mannen som går bakom med ett spö. Många slavar och fria svarta arbetade i hamnen eller var sjömän och fiskare. Bildkälla: Statens maritima museer, Stockholm.

Lag och rätt

Som nämnts är det ofta svårt att med säkerhet avgöra huruvida domstolen faktiskt följde rådande lag. De citerade rättsfallen är ett urval som belyser situationen på Saint Barthélemy under decennierna kring år 1800. Jag koncentrerar mig här på fall med slavar eller fria svarta som någon av parterna. När det gäller civilrätt var rättsläget likaså blandat mellan svensk och annan lag, något två tidiga skilsmässofall visar. I det första fallet från 1788 hänvisar domstolen till *Coutume de Paris*, den gällande civilrätten på de franska öarna i Västindien före revolutionen: "Whereas the Swedish law and the Coutume de

Paris authorises a Wife to take such steps for the recovery of the Property ... is agreeable to what in particular said Coutume de Paris in like matters direct." I ett fall 1791 hade en vit gift kvinna fött ett svart barn. I skilsmässoförhandlingarna anfördes barnets hudfärg som en försvårande omständighet: "the child to be of a dark complexion (almost black)". Någon sådan distinktion fanns givetvis inte i svensk lag.

Kraven på bevis mot slavar var låga. Ibland behövdes det inga bevis överhuvud som i fallet med slavarerna Joe och Tom, som år 1798 anklagades för stöld

när de arbetade med lastning och lossning i hamnen. Flera vittnen hördes, men inga bevis för deras skuld kunde hittas. Att statuera exempel ansågs viktigare än bevis.

Domstolen vill inte förlora möjligheten att hitta tjuven och eftersom de två anklagade är slavar ... vill den ej heller låta slavarna tro att man kan stjäla ostraffat även om bevis emot dem fattas, domstolen beslutar därför att hålla de två negrerna Joe och Tom i fängelset tills ny information framkommer [orig. franska].

I ett annat fall samma år ertappades en slav med kläder som inte tillhörde honom:

Instälde sig Soldaten Sundström kärende emot Negren Paul tillhörande Louis-Joseph Becquel, för det Paul för sex veckor tillbaka under arbetet på Begravnings Platsen ... förmodligen bortstulit et par kypertbyxor, samt et par hvita Bomullsstrumpor, emedan desse Klädespersedlar sedemera hos denne Neger blifvit fundne. ... Negren Paul tillstod väl at klädespersedlarne hos honom enl. Kärandens utsago blifvit fundne, men invände at han desse hittat. ... Och aldenstund Paul blir lika brotslig antingen han kläderne stulit eller dem hittat och utan vidare efterfrågan behållit, ty fann Conseillen skäligt at dömma Paul till at afstraffas med Tolf slag af Negerpiskan framför vakten.

Det mest överraskande inslaget i följande fall är att det tycks vara slavarna själva som krävde betalning av sin arbetsgivare i domstolen. Detta var enligt code noir och sedvanerätt en omöjlighet, slavar kunde inte föra talan. Trots detta stämde Marie Anne och Cecile 1799 den vite Joseph Chausse för utebliven betal-

ning, de hade tvättat åt honom på sina lediga dagar. Chausse vägrade att betala, och hänvisade till skäl som till och med domstolen fann skrottretande. Värre var dock, enligt domstolen, att Chausse blev så upprörd av Marie Annes och Ceciles krav på betalning att han slog en av dem på gatan. I domen återopade domstolen den svenske kungens beskydd av alla sina undersåtar, uppenbarligen också slavar i detta fall: ”Domstolen finner rättvist, att eftersom den sagde Joseph Chausse har kränkt det beskydd vår Nådige Konung garanterar alla individer i hans besittningar, skall han betala sexton piastre gourdes i böter såväl som rättegångskostnaderna [orig. franska].” Marie Anne och Cecile måste ha trott att det var meningsfullt att vända sig till domstolen, och de fick i viss mån rätt. Chausse dömdes att betala för deras arbete, rättegången och böter för misshandeln, dock endast halva beloppet jämfört med om han slagit en vit: ”Skälet till att domstolen minskat boten så mycket är att de kärende är slavar”.

Det finns ett antal fall då straff ändras av olika orsaker. Slaven Kitty dömdes 1798 till spöstraff och förvisning för stöld men straffet omvandlades till stupstock: ”detta straff ersätter de trettio piskslag under tre olika dagar som hon skulle ha fått lida om inte graviditeten hade hindrat detta [orig. franska]”. Straff följdes ofta av förvisning, dvs. slaven såldes till en ny ägare på en annan ö. Detta gällde även slaven Manuel som 1799 dömdes för stöld ”till sextio slag af NegerPiskan samt brännmärkas och ifrån Ön försän-

das". Brännmärkning var sedan länge ur bruk i Sverige.

I vilken utsträckning slavlagarna faktiskt skyddade slavar har debatterats.⁷ Den franska code noir kom i viss mån till för att definiera minimikrav för slavägares behandling av framförallt plantageslavar. Att domstolen på Saint Barthélemy var osäker på hur man skulle hantera ägare som inte tog hand om sina slavar eller frigav dem emot reglerna i code noir

framgår både i protokollen och i St. Thomasenkäten, till exempel fråga 13: "Hvad är stadgat för slafvars underhåll?" och 14: "Gifvas någon säkerhet för underhåll vid en slafs frigifvande, eller finnes författning tagen till förekommande af frigjordes uselhet [fattigdom] på annat sätt?" Man ville undvika att gamla och sjuka slavar frigavs för att minska slavägarnas kostnader och istället belasta koloniens ekonomi.

SALES AT PUBLIC AUCTION.

Will commence On Saturday forenoon the 4th of January next ensuing, at the hour of 11 o'clock, at the Vendue Office, by sanction of the Justiciary & the Honorable F. L. Thienstedt Esq. for immediate payment, of the following Slaves belonging the Estate of the deceased Mrs. Catharine Hill—viz:—

BILLY, a negro man,
PEGGY a negro woman,
SUSANNAH a do.
JUDY a do.
KATE a do.
REBECCA a do.
PENNY a do.
DAPHNE a do.
DOLLY a sambo do.
KATE, alias Cucu, a negro do.
JUDY a negro girl,
CELLA a do. do.
HANNAH a do. do.
HANNAH a negro woman.
DESIREE a do. do.
MINKEY a do. do. and
PAULINE a do. do.

Gustavia the 30th December 1816.

GUST. EKERMAN.

Kungörelse av Gustaf Ekerman den 30 december 1816 i den lokala tidningen "The Report of St. Bartholomew" om försäljning på offentlig auktion av den avlidna Catharine Hills sjutton slavar. Endast en av de utbudna slavarna var man, resten var kvinnor eller flickor. Auktion var den vanligaste formen för försäljning av slavar, både nyanlända slavar från Afrika och lokala slavar som såldes av dödsbon eller av andra skäl. Bildkälla: Uppsala universitetsbibliotek.

Domstolsprotokollen ställer ständigt frågor till vår egen tids moraluppfattningar. Slaveriet är givetvis ett bisarrt system men slavlagarna var inom detta ramverk rationella. Det enda straff som kunde anses ha någon avskräckande verkan var kropsstraff. Slavar fick inte äga, så bötesstraff var uteslutna, även om det förstås fanns slavar som ägde både lös och fast egendom. Straffarbete kunde ej heller komma ifråga, detta var ju så att säga redan slavarnas situation. Det är å ena sidan lätt att demonisera domstolen, man dömde ibland slavar till gruvliga spöstraff utan bevisning. Å andra sidan är det alltför enkelt att fokusera på de fall där domstolen tycks ta slavars eller mindre bemedlades parti. Domstolen bör ses som en funktion som i huvudsak kon-

serverade slavsystemet, och i de fall den dömde i konflikt med slavlagarna är det möjligen ett uttryck för att det inte gick att i rimlig omfattning följa lagarna.

Magi, medicin och masker

Ett exempel på en annan paragraf som helt uppenbart inte följdes var den som förbjöd slavar och fria svarta att praktisera medicin, eller som det ibland kallades, dryckesblandning. I 1734 års lag var trolldom fortfarande i vissa fall belagt med dödsstraff, den sista avrättningen genomfördes dock 1704. Under Gustav III genomfördes långtgående juridiska reformer och kungen påpekade att trolldom var: ”ett orimligt brott af Papistiska inbillningar digtadt, uti alla upplysta Regeringar icke ens i lagstiftningen nämndt;

Gatuscen i Gustavia, troligen av Carl Constantin Lyon, tidigast från 1850-talet. Notera att det tycks finnas en vit person i sällskapet. Den svenska kolonin Saint Barthélemy blev fattigare och fattigare efter högkonjunkturerna under revolutions- och napoleonkrigen (1792–1815). Befolkningsantalet gick snabbt ner och det fanns många fattiga även inom den vita befolkningen. Bildkälla: Statens maritima museer, Stockholm.

det kan och bör icke i Svenska lagen blifva kvarstående, ty det wanhedrar Nationen och dess lagstiftning”.⁸ Svenska domstolar blev mindre benägna att åtala för dessa typer av ”brott” under 1700-talet och dödsstraffet för trolldom avskaffades 1779. Dock finns det fall där slavar anklagats för att utöva både medicin och trolldom enligt Saint Barthélemys code noir. Slaven Bernard gjorde motstånd när han arresterades. Han hotade med att militärerna och guvernören ”skulle drabbas av olyckor” om han sattes i fängelse. Bernard anklagades av det fransktalande miliskompaniet för att vara ”förgiftare och besvärjare”. Domstolen hävdade att den själv inte trodde på detta men motiverade åtalet på grund av att liknande besvärjare åtnjöt slavars och fria svartas förtroende. Vittnen berättade att Bernard bland annat hade försett dem med amuletter innehållande bark och rötter som skyddade emot att bli tagna av kapare till havs. Tyvärr har jag inte hittat domen i målet.

Ett bättre dokumenterat fall involverade slavarna Jean Baptiste, Gabriel och Rosalie som år 1806 anklagades av Bernard Lion, en lokal handelsman, för att ha förgiftat en av hans sjuka slavar. Vittnen berättade om olika ”ritualer” såsom att begrava amuletter vid dörren till den sjukes hus, användning av magiska/medicinska drycker med mera. Inga bevis kunde dock framläggas för förgiftning. Under förhören visade det sig att Lion själv hade vänt sig till dessa ”kustslavar” – en benämning för slavar födda i Afrika – för att bota hans slav. Lion fick en re-

primand av domstolen för att han anlitat slavarna istället för en riktig läkare, som förstås skulle ha kostat mer. Slavarna släpptes direkt från fängelset under löfte om att de inte skulle vidare befatta sig med ”dryckesblandning eller läkarewård” och ”gyckleri samt vidskepeliga och bedrägeliga anstalter”. Denna dom var i direkt konflikt med paragraf 6 i Saint Barthélemys code noir:

No Negroes or Coulour'd people of any Kind whatsoever, be they either free or Slaves, shall be in any measure permitted to practise Medicine or Surgery, Nor make any preparations for Sick people ... Slaves shall be condemned to Chains, and the Master loose the Price Value of said Slave, not having prevented him. (se not 6)

Domstolens beslut kan tolkas på flera olika sätt. Kanske ansåg man att det var viktigare att sända en signal till öns fria befolkning att det inte var en bra idé att använda slavdoktorer istället för öns licensierade läkare. Slavar som praktiserade medicin var ingen ovanlighet i Karibien. När svenskarna kom till Saint Barthélemy var den lokale doktorn en slav: ”en negerlav är öns läkare och han har allas förtroende”.⁹ Bernard Lion ägde ett par mindre fartyg men var åtminstone delvis analfabet, han skrev under sina petitioner med ett kryss. Han var säkerligen katolik och möjligen fann domstolen det viktigare att kritisera ”papistiska inbillningar” än att döma slavarna för ett brott som enligt svensk lag inte kunde bevisas.

Nästa år blev Gabriel – som tidigare släpptes i förgiftningsfallet – gripen för stöld och sattes i arresten, men flydde när soldaten Thoreson i vaktmanska-

pet somnade. Gabriel återkommer inte i domstolsprotokollen och lyckades antagligen att lämna ön. Thoreson borde enligt lag ha straffats med fjorton par spö för sin underlåtenhet, men man satte honom i arresten i 16 dagar på vatten och bröd istället. En vit profoss [i detta fall bödel] för att piska Thoreson saknades och domstolen motiverade lindringen med att straffets: ”verkställande af en slaf i denna verlds-del vara både ovanligt och oförsigtigt samt lädande till förminskning af det anseende ... garnisonen äga bör för att kunna ordning bibehålla”. Profosserna var i regel för brott dömda slavar som åtagit sig att utföra bestraffningar. Att låta en vit piskas av en svart var att vända upp och ner på alla maktförhållanden, det lät sig inte göras. Soldaten Thoreson blev mildare straffad än han skulle ha blivit i Sverige just på grund av sin hudfärg.

Hudfärg var den konstituerande juridiska faktorn i Karibien. Två vita unga män arresterades år 1806 för ett gatubråk. De var båda utklädda och maskerade, en i kvinnokläder och den andre med nedsvärtat ansikte. Karibiska lagar och så även den lokala code noir förbjöd svarta att bära masker, det ansågs vara ett afrikanskt beteende associerat med magi och religiösa ritualer. Männen släpptes men tydligen ansågs även vita som maskerade sig utgöra en fara, ”considering the irregularities, which might result from such conduct” och ett par dagar senare publicerade domstolen en förordning: ”to prevent such disguisings and do in consequence thereof Order, that whoso-

ever is found ... masked or disguised after sun set, shall be liable to a fine of Twenty Five Spanish Dollars, or imprisonment in proportion.”

Slavars och fria svartas sociala liv var reglerade in i minsta detalj. Det krävdes tillstånd för danser, för att röra sig utomhus kvällstid, för folksamlingar med mera. Skulle ett förbud för vita att bära masker förhindra att vita och svarta umgicks eller var detta ett sätt att hindra karnevaliskt beteende som vände upp och ner på etablerade maktstrukturer?

Slavvittnesmål och Högsta Domstolen

En fråga som diskuterades i domstolar över hela Västindien var om slavar kunde vittna. Slavars vittnesmål var nödvändiga för att åtala brott slavar emellan men när vita var parter i målet blev det mer komplicerat. Frågan berördes i St. Thomas-enkäten: ”10. Få slafvar vitna emot hvita och i hvilka fall? Äro slafvarna döpte?” Ett fall från år 1800 är belysande.

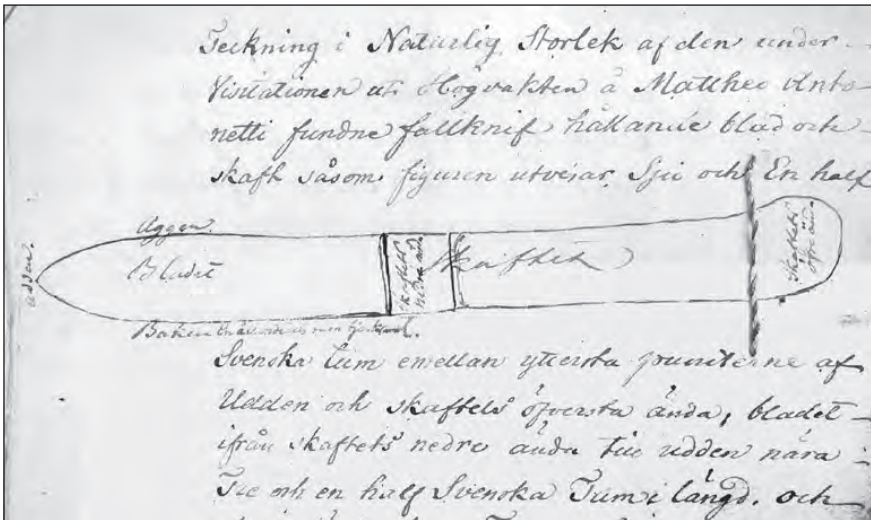
Den italienske sjömannen Matteo Antonetti knivskar i ett gatuslagsmål snickaren Eric Hellström till döds. De enda vittnena till mordet var slavar och domstolen behövde deras vittnesmål för att döma Antonetti. Vittnenas karaktär och religiösa kunskaper undersöktes. Slaven Victor, som överraskande nog drev en bar och enligt protokollen också verkar vara dess innehavare, karaktäriserades av sin ägare som: ”ett beskedligt Hjon, Han dricker icke, han spelar inte, han har aldrig blifvit befunnen med stöld, han är född min

Slaf i Guadeloupe, jag har intet skäl att beklaga mig öfver honom, och han har för övrigt gott vett och förstånd”.¹⁰ Till slut godkände domstolen vittnesmålen enligt den franska förordningen av den 15 juli 1738 som tillät slavar att vittna då det inte fanns några vita vittnen att tillgå, och ännu viktigare, eftersom de inte vittnade emot sina ägare.

Tre av domstolens ledamöter – handelsmän från respektive England, Skottland och Neapel – gick emot beslutet och hävdade att enligt code noir kunde slavar aldrig vittna i fall med vita och att de inte heller godkändes som vittnen på de omkringliggande öarna. De föredrog att låta Antonetti gå fri för mordet hellre

än att godkänna slavvittnesmål mot vita. Domstolen röstade och den fjärde valde medlemmen – från Frankrike – gick på de tre svenska medlemmarnas linje att godkänna vittnesmålen och Antonetti dömdes till döden. Dödsdomen skickades till Justitierevisionen i Stockholm, dåtidens Högsta Domstol, för bekräftelse.

Det är svårt att avgöra om de som motsatte sig slavvittnesmålen verkligen trodde på att slavvittnesmål var helt förbjudna enligt code noir. Högsta Domstolen noterade voteringen och instruerade strängt domstolen att godkänna slavvittnesmål enligt den franska förordningen från 1738 utan vidare diskussion. Domstolen i Stockholm accepterade alltså att

Teckning av den kniv sjömannen Matteo Antonetti dödade snickaren Eric Hellström med under ett gatuslagsmål år 1800. Kniven är avbildad i det protokoll som skickades till Högsta Domstolen i Stockholm. Antonettis dödsdom konfirmerades av Högsta Domstolen, men när domen anlände till Saint Barthélemy ungefär ett år senare hade denne redan dött i fängelset på ön. Kommunikationerna var långsamma och det är troligt att ett av skälen till att den lokala domstolen undvek att utdöma dödsstraff i vissa fall var att man då slapp skicka domen till Stockholm för fastställande. Bildkälla: Riksarkivet, Stockholm.

inte bara att den lokala versionen av code noir var giltig, men också att hela den lagstiftning som vuxit fram i de franska kolonierna skulle tillämpas när det gällde slavar och fria svarta i den svenska kolonin Saint Barthélemy. Paradoxalt nog var code noir inte giltig just dessa år på de franska öarna. Slaveriet hade avskaffats efter franska revolutionen, men återinfördes 1802, året efter det att den svenska Högsta Domstolen beordrade sina kolonialtjänstemän att följa de franska slavlagarna.

De lokala styrelsemännen blev de facto okontrollerade lagstiftare, något man också insåg i Stockholm. Förutom dödsdomarna som skickades till Sverige var det möjligt att överklaga vissa andra typer av fall. En utdragen rättsprocess som involverade flera köpmän på ön ledde till ett överklagande. Högsta Domstolen friade 1801 de dömda och kritiserade den lokala domstolens autokratiska tendenser: "[justitiarien hade] vågat hysa och yttra den alldeles vanskapliga tanke och övertygelse att han med konseljen [det lokala styrelseorganet] vore subordonerade lagstiftare".¹¹

Med tanke på de relativt få fall som skickades till Stockholm är det anmärkningsvärt hur många som ledde till kritik från Högsta Domstolen. Domstolen på Saint Barthélemy var troligen den lokala domstol som oftast blev tillrättavisad av Stockholm.¹²

Det är tydligt att man på ön var osäker på hur fri man var när det gällde lagstiftning, något som frågorna i St. Thomas-enkäten också bekräftar: "3. Äger Befäl-

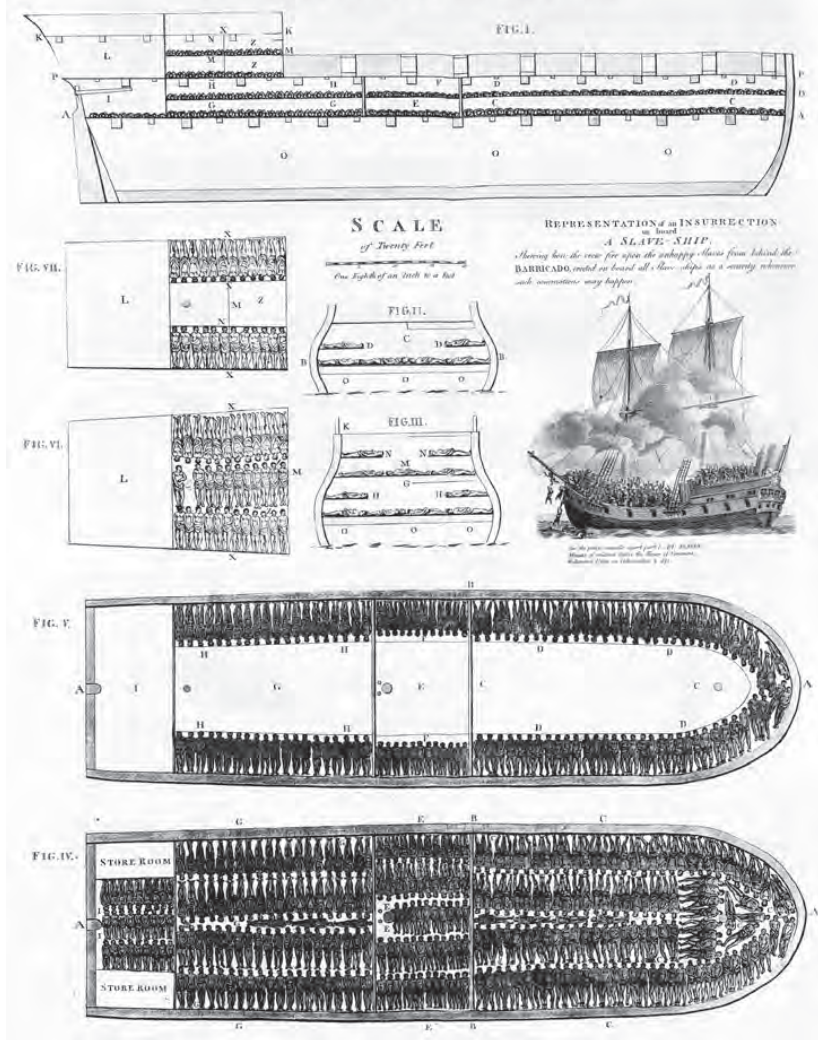
hafvaren å stället ensam och utan at inhemta Invånernes mening eller höra andre Ämbetsmän, stifta lag eller utgifva befallningar och om så är, i hvilka händelser, eller är magten allmänt honom gifven?" och "8. Värkställas Dödsdommar utan at Konungen eller annan hög Dommare dem öfversett och fastställt?" Regeln att dödsdomar skulle skickas till Stockholm för bekräftelse var för övrigt en av de första lagar som upphävdes när den brittiska flottan ockuperade ön 1801–1802. Den brittiske guvernören ville ha möjlighet att avrätta dömda brottslingar utan en utdragen transatlantisk korrespondens.

När väl den av Stockholm bekräftade dödsdomen mot Antonetti återkom ett år senare hade han dött. Fängelset var i ett bedrövligt skick och det var ett ständigt problem för den lilla garnisonen att bevaka den fallfärdiga byggnaden.

Det finns också fall där domstolen medvetet inte följde lagen, och i domskälen förklarar varför. Ett sådant fall var 1798 när sju sjömän av blandade nationaliteter försökte stjäla ett fartyg i Gustavias hamn. De misslyckades och åtalades för sjöroveri, ett brott som krävde dödstraff. Istället för att dömas till avrättning fick de spöstraff för att sedan förvisas. Domstolen rättfärdigade sitt avsteg från lagen med en lista över "Skälen som domstolen anför för att berättiga sitt avsteg från lagens bokstav i denna dom [orig. franska]."

Det första skälet var den långa tid som krävdes för korrespondensen med Stockholm och hur man på så sätt förlorade straffets avskräckande verkan. Det andra

PLAN AND SECTIONS OF A SLAVE SHIP

Den ofta återgivna bilden av slavskeppet Brooks publicerades första gången år 1789. Denna utökade version är hämtad från Carl Bernhard Wadströms bok "An essay on colonization, particularly applied to the western coast of Africa..." (London, 1794–1795). Planschen visar hur slavar transporterades över Atlanten och blev ett uppmärksammat inlägg i kampen mot slavhandeln. Den lilla bilden av ett seglande slavskepp (ironiskt nog med namnet "The Fair Trader") visar ett slavuppror där besättningen beskjuter slavarerna från akterdäck. Notera slavarerna som hoppar i havet till en trolig drunkningsdöd. Bildkälla: Uppsala universitetsbibliotek.

var att fängelset var i uselt skick och garnisonen hade viktigare uppgifter än att vakta fångar. Det tredje var också realistiskt, man befarade att fångarna kunde bli sjuka och föremål för medlidande under väntan i fängelset. Att beakta är även att detta var år 1798 då det rådde fullt krig mellan franska och engelska kapare i Karibien. I detta klimat av statssanktionerad piratverksamhet kan ett stöldförsök av ett mindre skepp förefallit vara ett smärre brott. Självklart undvek man också på detta sätt kontroll från Högsta Domstolen eftersom man slapp skicka ärendet vidare till Stockholm för fastställande.

Brutalitet mot slavar

Slavlagarna gav som Bengt Euphrasén påpekade i sin bok 1795 stor frihet för ägarna att behandla slavar efter eget samvete. Den grundläggande principen i code noir var att slavägare var tillåtna att straffa slavar med upp till 29 piskrapp. Alla brott som hade högre straffvärde skulle behandlas i domstolen. Man fick endast straffa egna slavar. Domstolen anmärkte ofta att det inte var tillåtet att straffa andras slavar, alltså i princip göra åverkan på andras egendom. I fallet med slaven Jean-Pierre som inleder denna artikel tillrättavisades hans vite antagonist för att han slagit en annans slav istället för att ha vänt sig till domstolen. Miss-handel av slavar var utbrett men med tanke på att fallen sällan nådde domstolen är det svårt att säkert bedöma omfattningen. Dock finns det enskilda fall där slavägare åtalades för att ha misshandlat sin slav långt mer än lagen tillät.

Slaven Suzanna var tjänare i ett köpmannahushåll i Gustavia. Hon blev 1802 tagen till stadens läkare så grovt piskad att han fruktade för hennes liv. Åklagaren tog upp fallet och trots att Suzanna som slav inte kunde vittna mot sina ägare, blev hon hörd i domstolen och hennes berättelse protokollfördes. Det är svårt att tro att hennes historia inte gjorde intryck. Hon berättade om hur hennes matmor hade för vana att piska henne vid minsta förseelse, något som bekräftades av flera vita vittnen.

Suzannas ägarinna å sin sida hävdade att hennes slav ständigt uppträdde olydigt och förtjänade att bestraffas. Domstolen konstaterade att även om så vore fallet hade ägarinnan grovt överskridit de 29 piskrapp som lagen tillät. Icke desto mindre kunde domstolen inte döma ägarinnan till något annat straff än att förverka familjens äganderätt till sin slav. Suzanna såldes från ön och ägarfamiljen förbjöds att någonsin köpa tillbaka henne. Domens sista stycke börjar:

Lastly and whereas Mrs Francena Charlotte in this present case constitutes the only provoker and the only particular object of the revenge reserved in law, and it is but just to make a striking distinction between the innocent and the guilty, the court thinks it proper to make Mrs Charlotte the following representation.

Denna ”framställning” är ett enda långt fördömande av Francena Charlottes behandling av Suzanna och innehåller bland annat: ”Is this the way of gaining respect amongst white and black free and slaves? Is this the manner of conducting for ma-

king slaves usefull – Can it be unknown to You that inflicting pain even on a slave is only justified by its use and necessity, and where those motives fail, the infliction turns into frivolous cruelty.”

Domstolen var således extremt kritisk mot behandlingen av Suzanna, och på samma gång paternalistisk. Olika traditioner och lagar blandades i Suzannas fall. Förhållandet mellan arbetsgivare och tjänstefolk reglerades i Sverige genom Tjänstehjonsstadgan, som från 1664 gick igenom många förändringar tills den slutligen avskaffades 1926. Den är förvisso ingen code noir men gav icke desto mindre arbetsgivarna länge vissa rättigheter att till exempel utdela kroppsstraff. Liknande code noir hade den också en beskyddande funktion som satte gränser för hur tjänstefolk kunde behandlas. Denna lagstiftning var det rättsliga bagage de svenska medlemmarna av domstolen tagit med sig till Västindien.

Att privata bestraffningar av slavar snarare var regel än undantag framgår också av St.Thomasenkäten: ”Tillåta Lagarne Ägaren efter godtycko belägga sin slaf med järn och låta honom gå ikring gatorna därmed eller kasta honom i privat fängelse eller låsa eller smida honom fast i sitt hus eller hänga up honom eller låta piska honom utan all restriction eller utan våda döda honom?” Man kan fråga sig om ägarna straffade sina slavar – som i fallet med Suzanna – långt utöver vad som var tillåtet och försvarade sig genom att hänvisa till bruket på andra öar. Ungefär som när tre av domstolens medlemmar försökte förhindra slavvittnesmål i fall där vita var inblandade?

Fallet Suzanna är också intressant eftersom både offer och förövare är kvinnor. Jag har inte noterat någon liknande moralisk utläggning riktad mot en man. Domstolsprotokollen är som framgått en rik källa till socialhistoria. Slavarnas och de fria svartas vittnesmål och berättelser redigerades givetvis när de nedtecknades, men protokollen är den enda källa där slavar kommer till tals i direkt anföring. Mer än någon annan källa från Saint

En gatuförsäljerska i huvudstaden Gustavia, troligen fotograferad av Carl Constantin Lyon, tidigast på 1850-talet. Svarta försäljerskor var ett ofta förekommande inslag i gatubilden och just denna kvinna tycks sälja alkoholhaltiga drycker. Det finns många fall i domstolen som handlar om tvister kring denna typ av affärsverksamhet, som främst drevs av fria svarta kvinnor och ibland även av slavar som hade tillstånd av sina ägare. Bildkälla: Statens maritima museer, Stockholm.

Barthélemy ger protokollen en inblick i slavarnas och de fria svartas levnadsförhållanden. Dessutom framträder kvinnor på ett radikalt annorlunda sätt än i andra källor. Det är till exempel tydligt hur viktiga svarta fria kvinnor var som gatuförsäljare och i stadens många krogar och nöjesetablissemang.

Även prostitutionen blir synlig. År 1800 anklagade en ”fransman” den 20-åriga slaven Jenny Holland för slagsmål. Han hade erbjudit tre dollar för hennes tjänster men hon nekade och fick stryk. Hon ”sade för öfrigt att hon ej nekade det hon vore en hora, samt att hon ej ville neka någon Herre såsom jag, men att hon ej var för Packet”. Herren i detta fall var den svenske justitiarien som förhörde henne. Det finns många exempel på ”uppstudsiga” slavar i arkiven, att tro att slavar i förhållandet med vita var undergivna är felaktigt. Givetvis hade de som nedtecknade vittnesmålen ofta som syfte att visa på slavens brist på underdånighet. Icke desto mindre är det tydligt att förhållandena mellan ägare och slavar – och mellan olika samhällsklasser generellt – var allt annat än harmoniskt.

De flesta fall av brutalitet mot slavar nådde säkerligen aldrig domstolen. En insändare undertecknad *Antibarbarian* trycktes 1804 i den lokala tidningen. Den korta texten är mycket kritisk mot domstolen men framförallt mot de slavägare som misshandlar sina och andras slavar: ”the white skin of these monsters includes the very blackest moral stuff”. Anklagelsen om en ”Diabolical Rage of beating, bruising, main[m]ing and tor-

turing” som spred sig som en epidemi i kolonin är en god beskrivning av hur Suzanna behandlades. Protokollen från domstolen visar att *Antibarbarian* beskrev en verklig situation. Att insändaren överhuvudtaget publicerades är förvånande och inbjuder till spekulationer huruvida den var ett inlägg i en politisk strid på ön.

Svensk kolonialhistoria?

Syftet med denna artikel har endast varit att introducera mitt pågående forskningsprojekt kring lag och rätt på Saint Barthélemy. Mitt mål har varit att visa att den lokala västindiska praktiken i många avseenden var viktigare än de lagar och den praxis de nyutnämnda kolonialadministratörerna tog med sig från Sverige. I detta sammanhang är det viktigt att understryka att detta inte på något sätt förminskar Sveriges fulla ansvar för förhållandena på Saint Barthélemy 1785–

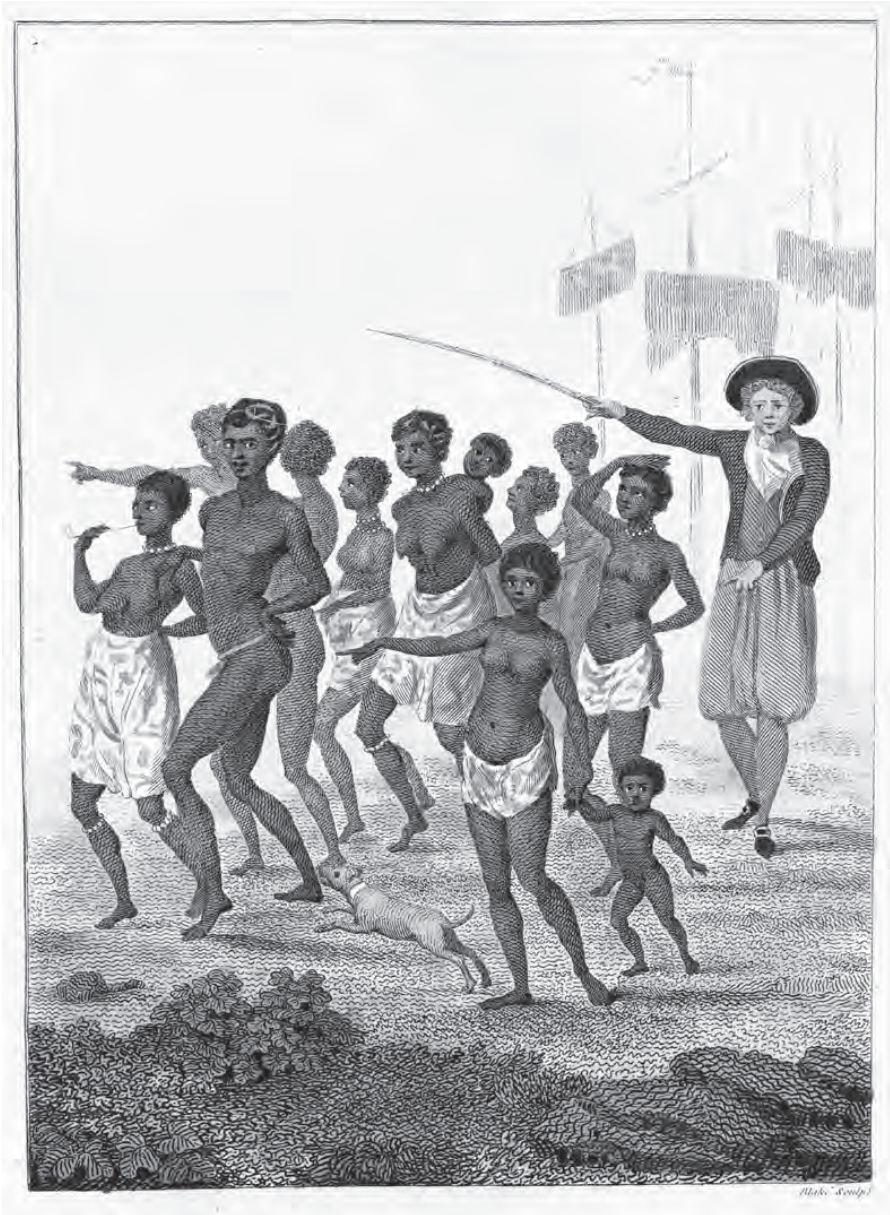
Några av de mest kända bilderna

när det gäller slaveriets grymheter kommer från den brittiske officeren John Stedmans bok "Narrative, of a five years' expedition, against the revolted negroes of Surinam..." (London, 1796). Boken och bilderna illustrerar förhållandena i de holländska kolonierna på Sydamerikas kust, ungefär nuvarande Surinam. Bilden visar en grupp "nya" slavar från Afrika som just kommit av slavskeppet. De vallas mot slavauktionen med hjälp av en hund. Denna och många andra bilder i Stedmans bok omarbetades och graverades av konstnären och slaverimotståndaren William Blake.

Bildkälla: Uppsala universitetsbibliotek.

1878 där slaveriet först upphörde 1847. Användandet av den lokala code noir och de franska slavlagarna i dess helhet var sanktionerat av Högsta Domstolen i

Stockholm. Sverige och kolonins svenska tjänstemän betedde sig inte annorlunda än andra kolonialmakter i Västindien. Det är svårt att undvika ansvarsfrågor

och tillhörande diskussioner när man studerar slaveri och kolonialism. Debatten kring Sveriges deltagande i slavhandeln är ett exempel på detta.

Med tanke på att vi fortfarande saknar grundläggande kunskaper om svensk kolonialhistoria är det kanske i detta skede intressantare att undersöka Sveriges roll i Karibien. Det finns fortfarande många obesvarade forskningsfrågor kring Saint Barthélemy. Dessa innefattar bland annat ekonomisk, politisk och social historia. Bristen på kunskap är stor. Det finns endast två doktorsavhandlingar kring det svenska innehavet av den västindiska ön publicerade 1888 respektive 1951. Därefter har ett mindre antal akademiska studier

och artiklar tillkommit.¹³ Ön har varit föremål för ett större antal populärvetenskapliga studier, som tyvärr generellt bygger på bristfälligt källmaterial och dessutom ofta är av nostalgisk karaktär.

Huruvida innehavet av Saint Barthélemy skall betraktas som en viktig episod i svensk historia kan givetvis diskuteras, men innan denna fråga kan avgöras måste svensk kolonialism undersökas och förstås. Att Sverige gjorde som andra kolonialmakter i Västindien räcker vare sig som förklaring eller ursäkt.

Fredrik Thomasson är fil. dr i historia och verksam som forskare vid Uppsala universitet.

-
- ¹ Om inte annat anges är alla citat ur domstolsprotokollen: Procès-verbaux de Justice, Fonds Suédois de Saint Barthélemy, Archives nationales d'outre-mer (ANOM), Aix-en-Provence, Frankrike.
- ² Bengt Andersson Euphrasén, *Beskrifning öfver svenska vestindiska ön St. Barthelemi, samt öarne St. Eustache och St. Christopher* (Stockholm, 1795), s. 51–54.
- ³ Kongl. May:ts nådiga instruction för ... Friherre Salomon Rayalin ... Commendant på öen S:t Barthélemy ... 22 september 1784, vol. 1 A, S:t Barthélemysamlingen, Riksarkivet, Stockholm.
- ⁴ 11 mars 1812, Statsrådsprotocoller, Handels och Finance Expeditionen, Riksarkivet, Stockholm.
- ⁵ Poul Erik Olsen, ”Danske Lov på de vestindiske øer”, i: Ditlev Tamm, (red.), *Danske og norske lov i 300 år* (Köpenhamn, 1983), s. 302.
- ⁶ *The Report of St. Bartholomew*, nr 5, den 30 april 1804, nr 6, den 7 maj 1804.
- ⁷ För en introduktion till denna debatt se t.ex Malick W. Ghachem, ”Prosecuting Torture: The Strategic Ethics of Slavery in Pre-Revolutionary Saint-Domingue (Haiti)”, *Law and History Review* 2011, s. 985–1029.
- ⁸ Knut Olivecrona, *Om dödsstraffet* (Uppsala, 1866), s. 24.
- ⁹ Baron de Clugny, Remarques sur l'isle de S. Barthélemy par le gouverneur de la Guadeloupe, écrites le 6 août 1784, F/3/54, ANOM, Aix-en-Provence, Frankrike.
- ¹⁰ Nr 77 ½, 16 september 1801, Utslagshandlingar, Besvärs & ansökningsmål, Justitierevisionen, Riksarkivet, Stockholm.
- ¹¹ Birger Wedberg, *Konungens högsta domstol*, vol. 1 (Stockholm, 1922), s. 136.
- ¹² Detta konstateras av juristen och rättshistorikern Birger Wedberg som skrivit den hittills enda studien av rättvisan på Saint Barthélemy. Eftersom Wedberg inte var medveten om de lokala arkivens existens bygger hans studie enbart på de fall som behandlades i Högsta Domstolen. Birger Wedberg, ”Lag och rätt på S. Barthelemy” i: Birger Wedberg, *Tärningkast om liv och död. Rättshistoriska skisser* (Stockholm, 1935), s. 63–104.
- ¹³ E.O.E. Högström, *S. Barthelemy under sven[s]ket välde* (Uppsala, 1888). Ingegerd Hildebrand, *Den svenska kolonin S:t Barthélemy och Västindiska kompaniet fram till 1796* (Lund, 1951). För kyrko- och religionshistoria se Jan Arvid Hellström, ”...åt alla christliga förvanter...”. *En undersökning av kolonial förvaltning, religionsvård och samfundsliv på S:t Barthélemy under den svenska perioden 1784–1878* (Uppsala, 1987). Beträffande öns skolväsende se Rolf Sjöström, ”The Swedish Model? Education in Saint-Barthélemy during the nineteenth century”, i: Daniel Lindmark (red.), *Education and colonialism. Swedish schooling projects in colonial areas, 1638–1878* (Umeå, 2000), s. 123–167. För en sammanfattning av forskningsläget kring svenskt deltagande i slavhandeln se Holger Weiss, ”Danskar och svenskar i den atlantiska slavhandeln 1650–1850”, i: Leos Müller, Göran Rydén & Holger Weiss (red.), *Global historia från periferin. Norden 1600–1850* (Lund, 2010), s. 39–73.